

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra primární pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vzdělávání dětí s odlišným mateřským jazykem v prostředí mateřské školy

Education of children with different mother tongue in kindergarten
environment

Vendula Matoušková

Vedoucí práce: Mgr. Marie Rychlíková

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Učitelství pro mateřské školy

2015

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Vzdělávání dětí s odlišným mateřským jazykem v prostředí mateřské školy* vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 7. dubna 2015

.....
podpis

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování Mgr. *Marii Rychlíkové* za její cenné rady a trpělivost při vedení mé bakalářské práce. Rovněž bych chtěla poděkovat paní ředitelce Mateřské školy Havaj *Pavle Havlové* za umožnění pozorování v mateřské škole a za její vstřícnost a pomoc při získání potřebných informací.

V Praze dne 7. dubna 2015

.....
podpis

ANOTACE

Bakalářská práce „*Vzdělávání dětí s odlišným mateřským jazykem v prostředí mateřské školy*“ se zabývá problematikou multikulturní výchovy, jež je součástí Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělání. Teoretická část práce se zaměřuje na aktuální situaci dětí cizinců v mateřských školách. V praktické části je pomocí kvalitativních výzkumných metod cílem sledovat, jak se děti cizinců adaptují a socializují do prostředí vybrané mateřské školy. Dalším cílem je prozkoumat, jak učitelé vybrané mateřské školy komunikují a pomáhají dětem s odlišným mateřským jazykem v oblasti socializace.

KLÍČOVÁ SLOVA

Komunikace, etnikum, národ, kultura, dítě předškolního věku, učitel, mateřská škola, vzdělávací program

ANNOTATION

This bachelor thesis „*Education of children with different mother tongue in kindergarten environment*“ deals with issues of multicultural education, which is included in the Framework Education Programme for Elementary Education. The theoretical part is focused on observation of children of foreigners and their socialization and adaptation in selected kindergarten. The next aim of the thesis is to explore how teachers communicate and help children with a different mother tongue in socialization in the selected kindergarten.

KEYWORDS

Multicultural education, ethnicity, nation, culture, preschool children, teacher, kindergarten, educational program

Obsah

1	Úvod	7
2	Vymezení termínu multikulturní výchova.....	9
2.1	Etnikum, etnicita	9
2.2	Kultura.....	10
2.3	Národ, národnost, národnostní menšina.....	10
2.4	Rasa a rasismus	11
3	Statistické údaje dětí jiných národností v České republice	13
3.1	Vývoj počtu cizinců	13
3.2	Cizinci podle věku a předškolní vzdělávání.....	15
4	Legislativa	16
4.1	Bílá kniha	17
4.2	RVP PV	17
5	Společnost pro příležitosti mladých migrantů META.....	19
6	Praktická část.....	22
6.1	Cíle a hypotézy empirické části	22
6.2	Popis metod.....	23
6.3	Popis výzkumných souborů	24
6.4	Prostředí výzkumu	24
6.5	Objekt pozorování.....	26
6.6	Interpretace dat.....	27
6.6.1	Pozorování chlapce T. v září 2014	27
6.6.2	Pozorování dívky H. v září 2014.....	28
6.6.3	Pozorování chlapce L. v září 2014	29
6.6.4	Pozorování dívky Š. v září 2014.....	30

6.6.5	Pozorování chlapce T. v březnu 2015	31
6.6.6	Pozorování dívky H. v březnu 2015	32
6.6.7	Pozorování chlapce L. v březnu 2015	32
6.6.8	Pozorování dívky Š. v březnu 2015.....	33
6.7	Shrnutí pozorovaných dětí	34
6.8	Komunikace učitelů s dětmi s odlišným mateřským jazykem	36
6.9	Rozhovor s ředitelkou školy.....	37
7	Diskuse	39
8	Závěr.....	41
9	Seznam použitých informačních zdrojů	42
10	Seznam příloh.....	44

1 Úvod

Za posledních dvanáct let se výrazně zvýšil počet cizinců s trvalým pobytem v České republice. Cizinci se snaží integrovat do české společnosti, ale často jim v tom brání neznalost naší kultury, zvyků a především našeho jazyka. Vzhledem k povinné docházce do základní školy je nutné, aby dítě ovládalo a rozumělo jazyku státu, ve kterém žije, již před vstupem do první třídy. Čím dál častěji se setkáváme s dětmi cizinců v mateřských školách, kam některé děti přicházejí bez jakékoliv znalosti českého jazyka. Za velmi krátkou dobu se musí vyrovnat s výraznými změnami ve svém životě. S adaptací v novém prostředí, s kolektivem učitelek i dětí a také s novým jazykem. Během pár let se musí dostat na úroveň svých vrstevníků, kteří používají a vnímají český jazyk od narození. Úkolem učitelek v mateřských školách je pomoci těmto dětem se se změnami vyrovnat a pomoci jim v oblasti komunikace a socializace do českého prostředí.

Multikulturní výchova je v České republice aktuálním tématem, spousta učitelek a učitelů mateřských škol není podrobně seznámena s tímto pojmem a její terminologií. Do svého profesního růstu by měli pedagogové začleňovat školení a kurzy zabývající se multikulturní výchovou.

Teoretická část této práce je zaměřena na vymezení termínu multikulturní výchova, pojmy souvisejícími s tímto tématem a na statistické údaje o cizincích v České republice. Dále na legislativu předškolního vzdělávání cizinců a na obecně prospěšnou společnost META o. p. s., která poskytuje poradenství a pomoc cizincům i pedagogům.

Praktická část je věnována kvalitativnímu výzkumu, který byl proveden formou rozhovoru s ředitelkou mateřské školy a metodou polostrukturovaného pozorování vybraných dětí s odlišným mateřským jazykem.

Cílem práce je popsat aktuální situaci dětí s odlišným mateřským jazykem v prostředí vybrané mateřské školy. Pomocí kvalitativního výzkumu bude sledováno, jak se děti cizinců adaptují a socializují v prostředí vybrané mateřské školy. Dalším cílem je prozkoumat, jak učitelé vybrané mateřské školy komunikují a pomáhají dětem s odlišným mateřským jazykem v oblasti socializace.

Předpokladem kvalitativního výzkumu je, že děti cizinců budou mít problémy se začleněním a komunikací v kolektivu a dále, že učitelé nejsou dostatečně vzdělávání v oblasti multikulturní výchovy.

Hlavním důvodem zvolení práce na téma multikulturní výchova je moje osobní zkušenost s dětmi cizinců a nevědomost, jak s těmito dětmi pracovat a jak k nim přistupovat. Vzhledem ke stále rostoucímu počtu cizinců v České republice bych ráda rozšířila povědomí o práci s těmito dětmi a dala ostatním návod na to, kam se obrátit v případě potřeby.

2 Vymezení termínu multikulturní výchova

Multikulturní výchova, někdy také nazývaná interkulturní výchova, je podle Průchy definovaná jako „*edukační činnost zaměřená na to, aby učila lidi z různých etnik, národů, rasových a náboženských skupin žít spolu, vzájemně se respektovat a spolupracovat.*“ [1] Název vznikl z anglického „multicultural education“, kdy „education“ neznamená jen výchovu, ale i vzdělávání a učení. Rodinná ale i předškolní výchova se v různých zemích odlišuje etnicitou, kulturními a národními zvyklostmi nebo náboženstvím.

O multikulturní výchově se také hovoří v jednom z článků Úmluvy o právech dítěte. Podle tohoto článku by mělo vzdělávání dítěte vést k „*přátelství mezi všemi národy, etnickými, národnostními a náboženskými skupinami a osobami domorodého původu.*“ [11]

V Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání (RVP PV) je několik oblastí, vlivem kterých je problematika multikulturní výchovy zařazena do institucí poskytujících předškolní vzdělávání. Jsou to oblasti: [13]

- psychologická
- interpersonální
- sociálně-kulturní
- environmentální

2.1 Etnikum, etnicita

Etnikem nazýváme „*skupinu lidí, kteří mají společný původ, obvykle společný jazyk a sdílejí společnou kulturu. Každé etnikum se vyjadřuje vlastní etnicitou.*“ Slovo etnikum pochází z řeckého „ethos“, v překladu kmen, rasa a u laické veřejnosti bývá často ztotožňován s pojmem národ. Společným znakem etnika je jazyk a oblast, ve které lidé žijí. Jsou však i výjimky, kdy různá etnika používají společný jazyk, například v evropském Španělsku a v africké Angole je úředním jazykem španělština. [1]

Etnikum můžeme dělit na multietnické státy a na státy etnicky nehomogenní. V multietnických státech, například Rusko, USA, žijí lidé se stejným, ale i odlišným etnikem. V Evropě převažují etnicky nehomogenních státy, kde žijí pouze příbuzná etnika. [1] V současnosti se i v etnicky nehomogenních státech zvyšují počty cizinců s trvalým pobytem a multikulturní výchova se stává aktuálním pojmem. Je důležité respektovat a spolupracovat s jinými etniky především z důvodu toho, že právě cizinců s trvalým pobytem v České republice za posledních dvanáct let výrazně přibylo.

Podle Průchy je etnicita „*souhrn kulturních, rasových, jazykových a teritoriálních faktorů, historických osudů a představ o společném původu, formujících etnické vědomí člověka.*“ [1] Etnicita úzce souvisí s pojmem kultura.

2.2 Kultura

Za kulturu lze považovat chování a myšlení lidí, ale také vše co bylo lidskou civilizací vytvořeno. Kultura tedy zahrnuje náboženství, umění, zvyky, tradice, komunikaci, vzdělávací systémy, politiku, průmysl, stavby a mnoho dalších. Podle definice je kultura „*celistvý systém významů, hodnot a společenských norem, kterými se řídí členové dané společnosti a které prostřednictvím socializace předávají dalším generacím.*“ [1]

V souvislosti s kulturou existuje pojem kulturní vzorce, které jsou charakteristické pro dané etnikum či národ. Kulturními vzorci chápeme hodnoty, normy a způsoby chování určité společnosti.

2.3 Národ, národnost, národnostní menšina

Pojmem národ rozumíme, že je to „*osobité a uvědomělé kulturní a politické společenství, na jehož utváření mají největší vliv společné dějiny a společné území.*“ [1] Národnost znamená, že se člověk hlásí k nějakému národu či etniku.

Lidé, kteří žijí na území nějakého etnika, ale hlásí se k jiné národnosti, než ve které žijí, jsou považováni za členy národnostní menšiny, popřípadě za etnickou menšinu.

Podle zákona č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, považujeme za národnostní menšinu jedince, kteří projeví zájem přihlásit se k jiné než české národnosti. Společně s ostatními občany hlásícími se k téže národnostní menšině mají společný etnický původ, jazyk, kulturu a tradice. V České republice je 12 oficiálně uznaných národnostních menšin: [1]

- bulharská
- chorvatská
- maďarská
- německá
- polská
- rusínská
- romská
- ruská
- řecká
- slovenská
- srbská
- ukrajinská

Například Číňané tedy patří do etnické menšiny, protože z hlediska zákona nemohou být považováni za národnostní menšinu. [1]

2.4 Rasa a rasismus

Pojem rasa můžeme vysvětlit tak, že lidský rod se z biologického hlediska odlišuje v anatomických znacích, například v barvě kůže, tvaru a barvě očí, tvaru lebky, nebo tělesné výšky. [1] Šišková definuje rasu jako „*souhrn společenských dědičných rysů, jimiž se vyznačuje jistá skupina daného druhu lidí.*“ [4] Existují tři základní rasové skupiny: [1]

- rasa europoidní
- rasa mongoloidní
- rasa negroidní

Do europoidní rasy patří Evropané, včetně Čechů, ale například i Indové. Do rasy mongoloidní, která je nejpočetnější na světě, patří Číňané, Korejci a do rasy negroidní patří především Afričané. Negroidní rasa je nejméně zastoupená. [1]

Rasismus je ideologie projevující se nerovností a nesnášenlivostí jednotlivých ras mezi sebou. Tyto nerovnosti jsou spojeny s představou vyšších a nižších ras, s fyzickou a psychickou nevyrovnaností lidských plemen. v historii byla spousta případů rasistických projevů, například otroctví černochů v Americe, nebo systematické vyvražďování „nečistých ras“ v průběhu 2. světové války. [4]

I v současnosti se setkáváme s rasistickými projevy jednotlivců, při kterých hrají velkou roli především předsudky. Předsudky ovlivňují naše jednání a chování k jedincům jiné národnosti, rasy, etnik či jiného náboženského vyznání. Často je velmi obtížné názory na tyto jedince změnit. Podle jednotlivců, kteří se chovají nevhodně, hodnotíme celou skupinu. Velkou roli při vzniku předsudků mají média, názory rodičů a celkové rodinné klima, ve kterém jednotlivci vyrůstají. [3] Děti v předškolním věku nevnímají mezi sebou rasové, kulturní, etnické ani sociální rozdíly, pokud na ně nejsou ze svého okolí upozorněny.

3 Statistické údaje dětí jiných národností v České republice

Počty cizinců byly dříve evidovány Ministerstvem vnitra České republiky a Ředitelstvím služby cizinecké policie. V roce 2011 došlo ke změnám, které přenesly působnost o údajích cizinců z policie na Ministerstvo vnitra. Pobyť cizinců se v České republice řídí zákonem č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců a sčítání zahrnuje cizince s trvalým pobytem a dlouhodobým pobytem nad devadesát dní. Přesné počty cizinců jsou každoročně zveřejňovány na webových stránkách Českého statistického úřadu. [6]

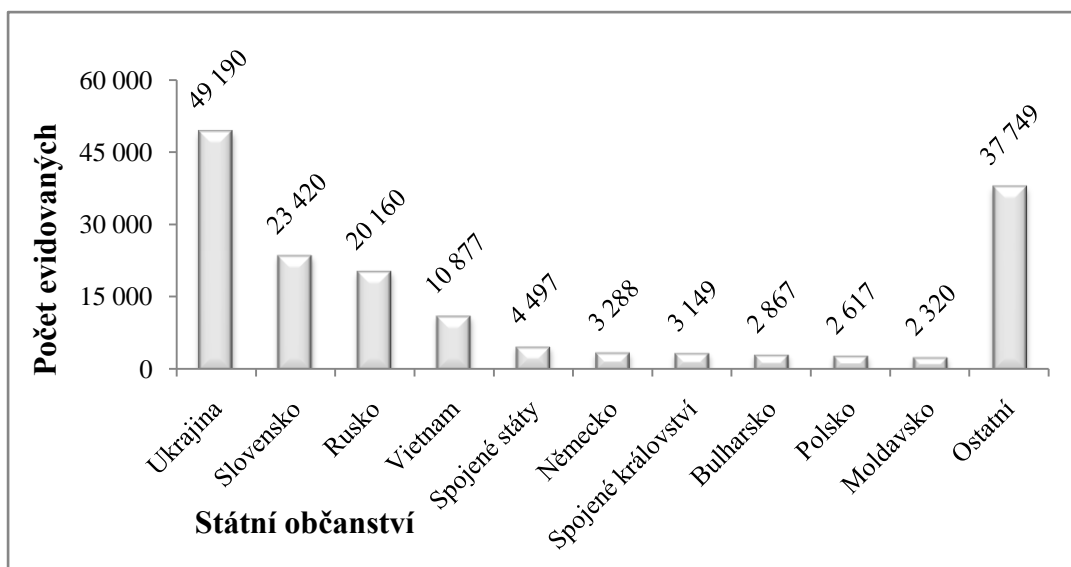
V České republice také probíhá jednou za deset let sčítání obyvatel, které je právně upraveno zákonem č. 296/2009 Sb. Podle tohoto zákona sčítání zahrnuje cizince s „povoleným přechodným pobytem na území České republiky na dobu delší než 90 dnů, občana členského státu Evropské unie, který na území České republiky hodlá přechodně pobývat po dobu delší než 3 měsíce a zahrnuje také cizince, kterému byla na území České republiky udělena mezinárodní ochrana formou azylu, doplňkové ochrany nebo dočasná ochrana.“ do sčítání nejsou zahrnuti cizinci požívající diplomatické výsady a imunitu. Sčítání obsahuje povinné a dobrovolné údaje o fyzických osobách, přičemž mezi dobrovolné údaje se řadí národnost a náboženská víra. [5]

3.1 Vývoj počtu cizinců

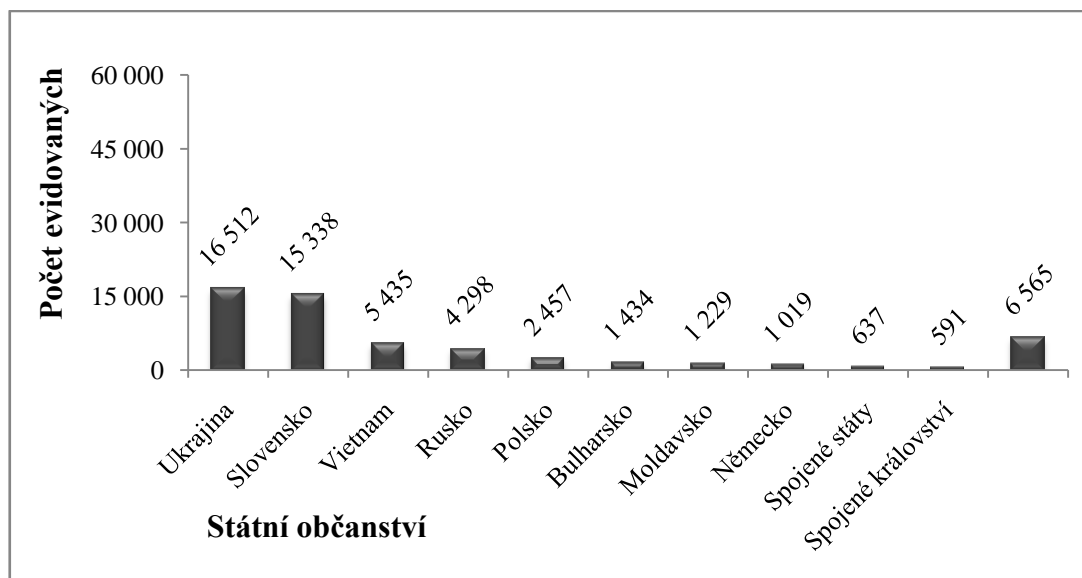
Z údajů Českého statistického úřadu z roku 2012 bylo v České republice k trvalému pobytu nebo k dlouhodobému pobytu nad devadesát dní přihlášeno 434 153 cizinců, což je dvakrát více než v roce 1997. V roce 1993, kdy začíná mapování počtu cizinců v České republice, bylo na našem území asi 70 tisíc cizinců a tento počet každým rokem stoupal. Pokles byl zaznamenán až v roce 2000, kdy z počtu 229 tisíc cizinců klesl na 201 tisíc, ale od tohoto roku však počty opět vzrůstají. Od roku 2009 nejsou ve vývoji počtu cizinců výrazné změny a počty se zvyšují jen minimálně. [6]

Ze zemí Evropské unie je v České republice evidováno 151 276 cizinců, přičemž největší počet tvoří Slováci, 81 tisíc. Z ostatních zemí mimo Evropskou unii je zaznamenáno 282 877 cizinců, z nichž skoro 119 tisíc tvoří Ukrajinci a 58 tisíc Vietnamci. [7]

Z dostupných informací je největší počet cizinců v Praze, téměř 163 tisíc. Druhý nejvyšší počet cizinců je ve Středočeském kraji, 57 tisíc. Na grafu č. 1 a 2 jsou uvedeny jednotlivé počty cizinců podle státní příslušnosti. Největší skupiny v těchto krajích tvoří Ukrajinci, dále Slováci, Vietnamci a Rusové.[7]

Graf č. 1- Počet evidovaných cizinců v hlavním městě Praha (podle státního občanství) [7]

Graf č. 2- Počet evidovaných cizinců ve Středočeském kraji (podle státního občanství) [7]

3.2 Cizinci podle věku a předškolní vzdělávání

Z dostupných informací z roku 2012 vyplývá, že děti cizinců ve věku od 0 do 4 let je 14 963 a děti ve věku od 5 do 9 let 13 121. Z celkového počtu této skupiny, tedy 28 tisíc, však mateřskou školu navštěvuje pouze 5 434 dětí. Musíme si však uvědomit, že některé děti v tomto věku již navštěvují první stupeň základního vzdělávání, ale i přes tuto skutečnost je zjištěné číslo velmi nízké. [7]

Pokud se zaměříme na nejvíce zastoupené národnostní a etnické menšiny, tedy Slováky, Ukrajince, Rusy a Vietnamce, zjistíme, že v těchto zemích je předškolní výchova velmi podobná jako v České republice. Předškolní vzdělávání je pro děti od tří do šesti let věku a je nepovinné. [8]

Důvody, proč děti nenavštěvují mateřské školy, mohou být způsobeny nezvyklostí rodičů na tento typ předškolního vzdělávání, nebo nepovinnou docházkou do mateřské školy. Dalším důvodem může být nedostatek míst v mateřských školách. Rodiče v těchto situacích využívají soukromých školek, chův, jeslí či center a děti nejsou oficiálně zařazeny v uvedených statistikách.

Jednou z příčin může být vysoká nezaměstnanost žen, kdy k výchově a vzdělávání dětí mladších šesti let dochází v domácím prostředí. Z dostupných údajů z roku 2011 o zaměstnanosti cizinců žen, je patrné, že na úřadu práce bylo z celkového počtu 76 510 žen evidováno 50% Slovenek, 20% Ukrajinek. Naopak Rusky tvoří pouhá 3% a Vietnamek je na úřadu práce evidováno také velmi málo, pouhé 1%. [6]

4 Legislativa

Základním zákonem v České republice je Ústava České republiky, která obsahuje Listinu základních práv a svobod. Tato listina uvádí, že *„základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.“* [9]

Třetí hlava Listiny základních práv a svobod se zabývá právy národnostních a etnických menšin a uvádí, že pokud se jedinec přihlásí k jakékoli národnostní či etnické menšině, nesmí být zato diskriminován. Tento občan má právo podporovat rozvoj vlastní kultury společně s jinými příslušníky menšiny a má právo *„rozšiřovat a přijímat informace v jejich mateřském jazyku a sdružovat se v národnostních sdruženích.“* [9]

Podle školského zákonamají občané Evropské unie stejná pravidla pro vzdělání jako občané České republiky. Občané, kteří nejsou členy Evropské unie, se mohou na území České republiky vzdělávat, pokud mají právo pobytu na dobu delší než devadesát dnů, *„pokud jsou osobami oprávněnými pobývat na území České republiky za účelem výzkumu, azylanty, osobami požívajícími doplňkové ochrany, žadateli o udělení mezinárodní ochrany nebo osobami požívajícími dočasné ochrany.“* Jedinec se zájmem o předškolní vzdělávání se musí prokázat dokladem o oprávněném pobytu na území České republiky a to nejdéle při zahájení vzdělávání. [10]

Podle vyhlášky číslo 147/2011 Sb. se za žáky se sociálním znevýhodněním považují i žáci, kteří neznají dostatečně vyučovaný jazyk. Tato vyhláška novelizuje vyhlášku 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. [14]

Dalším dokumentem zabývajícím se právy cizinců, především dětí, je Úmluva o právech dítěte. Podle této úmluvy jsou pro všechny stanovena stejná práva a to bez ohledu na rasu, pohlaví, barvu pleti, náboženské vyznání ale i jazyk. Státy zavazující se k této úmluvě, by měly učinit veškeré kroky k ochraně dítěte před jakoukoli formou diskriminace. Jak již bylo zmíněno výše, vzdělávání by podle úmluvy mělo vést k toleranci jiných národnostních skupin a etnik. [11]

4.1 Bílá kniha

Podle Bílé knihy, tedy dokumentu Národního programu rozvoje vzdělávání v České republice přijatého v roce 2001, patří vzdělávání do základních lidských práv a to bez rozdílu. Mělo by dojít k vyrovnání sociálních, kulturních a etnických nerovností a k rozvoji tolerance prostřednictvím výchovy k lidským právům a multikulturalitě. Bílá kniha zmiňuje též důležitost vzdělávání cizinců a jejich dětí pro plné začlenění do české společnosti. Výchova by měla vést „*k partnerství, spolupráci a solidaritě v evropské i globalizující se společnosti*“ a měla by vést ke snaze vyhnout se konfrontaci s ostatními jedinci, s jinými národy, menšinami a respektovat jejich rozdíly. [12]

V Bílé knize je taktéž napsáno, že by měly „*existovat kompenzační programy orientované především na předškolní výchovu dětí, pocházejících z etnický či kulturně znevýhodněného prostředí.*“ [12]

4.2 RVP PV

Podmínky pro děti „*ze socio - kulturně znevýhodňujícího prostředí, děti s oslabeným rodinným zázemím či děti, které pocházejí z jazykově odlišného prostředí a které nemluví jazykem, v němž probíhá vzdělávání, se uskutečňují podle požadavků daných RVP PV.*“ [13]

RVP PV neboli Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání je dokument „*vymezující hlavní požadavky, podmínky a pravidla pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku*“ [13] a podle kterého se musí řídit všechny mateřské školy evidované v rejstříku škol Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Dle tohoto dokumentu si každá škola tvoří samostatně své školní vzdělávací programy. RVP PV je rozdělen na pět oblastí: [13]

- Dítě a jeho tělo
- Dítě a psychika
- Dítě a ten druhý
- Dítě a společnost
- Dítě a svět

V oblastech „dítě a jeho psychika“, „dítě a ten druhý“, „dítě a společnost“ a „dítě a svět“, se objevují jednotlivé dílčí cíle, které souvisí s multikulturalismem a multikulturní výchovou.

„Dítě a jeho psychika“ je oblast, která se zabývá především psychickou stránkou dítěte. Tato oblast obsahuje tři podoblasti, z nichž jednou je jazyk a řeč. Jako dílčí cíle jsou v této podoblasti uvedeny: [13]

- „rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností receptivních (vnímání, naslouchání, porozumění) i produktivních (výslovnosti, vytváření pojmů, mluvního projevu, vyjadřování)“
- „rozvoj komunikativních dovedností (verbálních i neverbálních) a kultivovaného projevu“

Je tedy velmi důležité porozumět řeči státu, v němž dítě vyrůstá, a postupně začít tento jazyk používat.

Oblast „dítě a ten druhý“ je zaměřena na interpersonální vztahy mezi dítětem a dospělým, ale i mezi dětmi samotnými. Je důležité, aby dítě z jiného kulturního prostředí komunikovalo a navazovalo vztahy se svými vrstevníky, ale i s dospělými lidmi. [13]

Sociálně-kulturní oblast neboli „dítě a společnost“, klade důraz na spolupráci, začlenění se do společnosti ostatních lidí a na osvojení si základních hodnot naší kultury. Jedním z dílčích cílů této oblasti je „seznamování se světem lidí, kultury a umění, osvojení si základních poznatků o prostředí, v němž dítě žije.“ [13] Tento cíl naznačuje, že by dítě s odlišným mateřským jazykem mělo poznat naši kulturu a zvyky a začlenit se bez problémů do naší společnosti.

„Dítě a svět“ je oblastí environmentální a jejím záměrem je předat dětem základní informace nejen o dopadu činností člověka na životním prostředí, ale také o okolním světě. Jedním z dílčích cílů této oblasti, která směřuje k multikulturní výchově, je „poznávání jiných kultur.“ [13] Je tedy důležité, aby se dítě s odlišným mateřským jazykem vyrovnalo s novým prostředím a aby se dozvědělo o kulturních zvycích dalších národů a etnik.

Vzdělávání by podle RVP PV by mělo být individuální k potřebám každého dítěte a to včetně potřeb specifických. Děti cizinců mají při nástupu do mateřských škol velmi těžké období a to z důvodu problematické adaptace zapříčiněné především jejich jazykovou bariérou. Je potřeba se těmto dětem individuálně věnovat a pomoci jim porozumět jazyku státu, ve kterém žijí, ale také osvojit si základní hodnoty, na nichž je naše společnost založena. Dalším důležitým úkolem je respektování odlišností jak celkovou společností, tak i skupin, jejímž členem se jedinec během svého života stává. [13]

5 Společnost pro příležitosti mladých migrantů META

META o.p.s. -Společnost pro příležitost mladých migrantů je společnost, která byla registrována Ministerstvem vnitra České republiky v roce 2004. Podle stanov spolku je posláním této neziskové organizace především podpora rozvoje mladých migrantů prostřednictvím vzdělávání. Vzdělávání je jedním z klíčových bodů pro začlenění se do společnosti a je zde také kladen důraz na bezproblémové soužití jedinců jiné národnosti v naší společnosti. [16]

Cíly tohoto spolku jsou: [15]

- poskytování poradenských služeb
- pořádání vzdělávacích a zájmových aktivit pro mladé migranty
- vzdělávání pedagogů a *„dalších odborníků v oblasti vzdělávání cizinců, jejich začleňování do českého vzdělávacího systému“*
- dbát na dodržování práv migrantů a na jejich právo rovnoprávnosti, především ve vzdělávání
- vyhledávání a řešení aktuálních problémů ve vzdělávání cizinců v České republice
- vyhledávání a řešení problémů následujícího pracovního uplatnění nejen v České republice, ale také v zemi původu
- přispívání *„svou činností k prevenci sociálního vyloučení mladých migrantů a s ním spojených sociálně patologických jevů“*
- spolupráce s českými, ale také zahraničními institucemi pro zlepšení služeb
- rozšiřování povědomí o problematice i mezi laickou veřejností

META je nezisková organizace řízená dobrovolníky. Finanční podporu získávají především z dotací, grantů, od individuálních dárců, popřípadě právnických osob. Mezi významné partnery METY patří: [15]

- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
- Ministerstvo vnitra České republiky
- Ministerstvo práce a sociálních věcí
- Magistrát hlavního města Prahy a úřady městských částí
- Krajské a obecní úřady v České republice

Jak je uvedeno na webových stránkách organizace, v lednu 2014 byla META registrována v rejstříku obecně prospěšných společností u Městského soudu Praha. [15]

Na webových stránkách METY, www.meta-ops.cz, jsou zveřejněny aktuální články týkající se cizinců. META poskytuje nejen služby pro pedagogy, ale i pro cizince samotné. Poskytuje poradenství ve vzdělávání, v pracovní oblasti a pořádá kurzy českého jazyka pro dospělé cizince i jejich děti. Na webu jsou také zveřejněny legislativní dokumenty týkající se cizinců. S jedinci pracovníci METY jednájí osobně nebo prostřednictvím telefonických či emailových komunikací. Na tento spolek se mohou obrátit *„cizinci bez rozdílu věku a typu pobytu v ČR, kteří mají zájem řešit své vzdělávání a následné pracovní uplatnění.“* [16]

V oddělení „Služby pro pedagogy“ můžeme nalézt akreditované semináře a vzdělávací kurzy pro učitele všech typů škol, kteří vzdělávají jedince s odlišným mateřským jazykem. META také *„poskytuje pedagogům poradenství a metodickou podporu při řešení problematických situací při vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem.“* na webových stránkách jsou volně ke stažení metodické a výukové materiály, ale také publikace řešící tematiku dětí cizinců v mateřských školách. META se také věnuje asistenci na školách a v rámci dvou projektů byli v pražských školách zaměstnáni dvoujazyční asistenti z řad cizinců. [16]

Obecně prospěšná společnost META vytvořila v roce 2012 s finanční podporou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí a Ministerstva vnitra České republiky webový portál www.inkluzivniskola.cz. Tento portál je věnovaný ředitelům škol, asistentům pedagogů, psychologům a pedagogickým pracovníkům, kteří pracují s dětmi s odlišným mateřským jazykem a pomáhají těmto dětem se začleněním do společnosti, ale i do českého vzdělávacího systému. Na tomto serveru je opět mnoho užitečných informací, dokumentů a příruček týkajících předškolního vzdělávání dětí cizinců. [17]

6 Praktická část

Praktická část je zaměřena na pozorování dětí cizinců a na pozorování námětů, které učitelé využívají k výuce multikulturní výchovy dětí cizinců. Poslední částí je rozhovor s ředitelkou školy zaměřený primárně na zjištění vzdělávání učitelů v oblasti práce s dětmi s odlišným mateřským jazykem.

V první části je každé dítě samostatně popsáno v době prvního pozorování, tedy v září roku 2014, a v době druhého pozorování v březnu roku 2015. Následně jsou popsány náměty, jež učitelé využívají při práci s dětmi s odlišným mateřským jazykem. V poslední části jsou popsány informace zjištěné při rozhovoru s ředitelkou Mateřské školy Havaj.

Výzkumným problémem této práce je adaptace a socializace dětí s odlišným mateřským jazykem s ohledem na stálé zvyšování se počtu cizinců v České republice a stále častěji diskutované zavedení povinné školní docházky v posledním roce mateřské školy. Dalším výzkumným problémem jsou náměty, které využívají učitelé k výuce multikulturní výchovy, především při práci s dětmi cizinců.

Vzhledem k vysokému počtu cizinců s dlouhodobým pobytem v Praze byl výzkum proveden v mateřské škole sídlící na sídlišti Stodůlky v Praze 5. Pro spolupráci na výzkumu k bakalářské práci byla oslovena Mateřská škola Havaj a to z důvodu předchozí spolupráce při hudební praxi. Podrobnější informace o škole jsou popsány níže.

6.1 Cíle a hypotézy empirické části

Cílem předložené bakalářské práce je analyzovat aktuální situaci dětí s odlišným mateřským jazykem v prostředí vybrané mateřské školy. Pomocí kvalitativního výzkumu bude sledováno, jak se děti cizinců adaptují a socializují v prostředí mateřské školy. Dalším cílem je prozkoumat, jak učitelé vybrané mateřské školy komunikují a pomáhají dětem s odlišným mateřským jazykem v oblasti socializace.

Stanovený cíl bakalářské práce je dále rozpracován na níže uvedené hypotézy, na které budu hledat odpovědi v praktické části. Předpokládám, že:

1. děti cizinců mají problémy se začleněním a komunikací v kolektivu, protože nerozumí a neumí používat český jazyk
2. učitelé nejsou dostatečně vzděláváni v oblasti multikulturní výchovy

Stanovené cíle a hypotézy budou ověřovány prostřednictvím kvalitativních výzkumných metod a to především polostrukturovaným pozorováním a rozhovorem s ředitelkou mateřské školy.

6.2 Popis metod

Pro realizaci výzkumu byla zvolena metoda polostrukturovaného pozorování. Tento druh pozorování je zaměřen na cíl a na prostředí, ve kterém pozorování probíhá, nikoli na předem připravenou hodnotící stupnici.[18]

Pozorování v Mateřské škole Havaj bylo prováděno souvisle dva týdny v září 2014 a dva týdny v březnu 2015. Každý z těchto dvou týdnů byla pozorována jedna ze dvou zvolených tříd a v ní dvě vybrané děti s odlišným mateřským jazykem. Pozorovány byly především ranní a dopolední činnosti, tedy volná hra, individuální výtvarná výchova a řízená činnost, ale také reakce učitelek a jejich jednání s dětmi s odlišným mateřským jazykem. Extrospekce byla zpočátku sledována v přirozených podmínkách dítěte, později i v navozených podmínkách ze strany pozorovatele.

Další použitou výzkumnou metodou je polostrukturovaný rozhovor s ředitelkou mateřské školy. Tento druh rozhovoru byl zvolen z důvodů rámcových otázek, které považujeme za klíčové, ale přizpůsobujeme je vyvíjejícímu se obsahu rozhovoru. [18] Cílem rozhovoru bylo zjistit, zda jsou učitelé vzděláváni v oblasti multikulturní výchovy, zda škola spolupracuje s institucemi zaměřenými na vzdělávání cizinců a jaká je spolupráce školy a zřizovatele této školy v otázce multikulturní výchovy.

6.3 Popis výzkumných souborů

Pro výzkum bakalářské práce byla oslovena Mateřská škola Havaj v Praze 5 a to především kvůli vysokému počtu cizinců v této lokalitě, ale také vzhledem k předchozí spolupráci s touto školou. V mateřské škole byly zvoleny dvě pozorované třídy, modrá a červená, z důvodu vyššího věku dětí v těchto třídách. V každé ze tříd byly vybrány dvě děti, které se na první pohled od ostatních lišily a to nejen vzhledem, ale především způsobem chování v kolektivu.

Výzkum není rozsáhlý a nemůžeme z něj vyvozovat všeobecné závěry pro všechny mateřské školy a děti cizinců v České republice. Zásadou kvalitativních výzkumů je podle Gavory jedinečnost skupiny lidí a jednotlivců a nelze tedy obecně říci, že výzkum a jeho výsledky budou platné pro všechny mateřské školy a všechny děti s odlišným mateřským jazykem. [18]

6.4 Prostředí výzkumu

Budova Mateřské školy Havaj je situována v prostředí sídliště s velkou koncentrací lidí a tedy i cizinců. Mateřská škola je vedena v rejstříku škol Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Zřizovatelem je městská část Praha 13. Školu navštěvuje celkem sto dětí, z toho třicet šest cizinců. Ve školce je celkem osm pedagogů, většinou se středoškolským pedagogickým vzděláním, šest nepedagogických pracovníků a dva osobní asistenti. Ředitelkou je Pavla Havlová, která má vystudovanou střední pedagogickou školu a v praxi působí třicet pět let. Škola velmi úzce spolupracuje s rodiči a také pořádá společenské události. Všechny aktuality a akce jsou zveřejněny na webových stránkách <http://www.mshavaj.wz.cz/>. Fotografie školy jsou v příloze č. 1.

V budově školy jsou dva vchody pro rodiče, jeden vchod pro personál a únikové východy. Škola je dvoupodlažní a má vlastní jídelnu. V každém patře jsou dvě třídy, v horním zelená a žlutá pro mladší děti, v přízemí červená a modrá pro starší děti. Školka je i přes toto rozdělení věkově heterogenní.

Každá třída má jídelní část současně využívanou jako pracovnu na výtvarné činnosti. V této místnosti jsou v dosahu dětí umístěné police, ve kterých jsou především konstrukční stavebnice. Jsou zde balkonové dveře vedoucí na zahradu, v prvním patře jsou balkóny a také malá místnost pro výtvarné pomůcky. Vedlejší místnost, herna, je od jídelní části oddělena posuvnými dveřmi. V tomto prostoru jsou na zdech napevno připevněné dřevěné hračky rozvíjející především matematické představy dětí. Dále se zde nachází hračky pro námětové hry, například kosmetický a kadeřnický koutek, kuchyňka, dřevěný obchod s ovocem, zeleninou a dalšími potravinami. Nachází se zde také koutek s pohovkou, křesly a jídelním stolem. Dále jsou zde umístěny stavebnice v boxech a kočárky. Z tohoto prostoru je vstup do velké místnosti sloužící ke cvičení. Odehrává se zde řízená činnost a také polední odpočinek. V této místnosti nalezneme klavír, pomůcky na cvičení, molitanové kostky, rádio. Je zde opět také malá místnost, kde jsou uloženy lůžkoviny a matrace na odpočinek. Velká cvičební místnost je propojena chodbou s jídelní částí. Na chodbě mají děti své přihrádky na ručníky, kalíšek a kartáček na zuby a chodba je průchozí do nově zrekonstruované koupelny. Každá třída má svou vlastní šatnu.

Zahrada je prostorná a rozléhá se okolo celé budovy. Je zde ale málo zahradních prvků, železná konstrukce altánu, dva dřevěné domečky, klouzačka pro malé děti, tři houpací koně a pro každou třídu pískoviště. Přes zahradu vede betonový chodník, na kterém je nakreslen skákací panák a ryby. Ze zahrady je přístup do místnosti, kde jsou uloženy hračky na písek a další pomůcky.

Škola je v provozu od 7:00 do 17:00 hodin. Příchod dětí je od 7:00 hodin do 8:30, poté je individuální řízená výtvarná činnost. V 9:00 je svačina a kolem 9:30 řízená činnost a kontaktní kruh. Nejdéle v 10:30 se odchází na procházku, popřípadě na zahradu a oběd je v 12:00 hodin. Následuje polední klid a odpočinek, pro starší děti do 14:00, pro mladší do 14:30. Po odpočinku následuje do 17:00 volná hra.

6.5 Objekt pozorování

Pozorované děti:

Dítě	Pohlaví	Národnost	Datum narození	Pobyť v MŠ
T.	chlapec	řecká	20.1.2008	2. rok
H.	dívka	libanonská	15.10.2008	3. rok
L.	chlapec	čínská	9.4.2009	2. rok
Š.	dívka	česká ¹	17.2.2010	1. rok

V červené třídě byl sledován chlapec T., který se narodil v lednu 2008 v České republice a má řeckou národnost. V době prvního pozorování mu bylo šest let a osm měsíců. V mateřské škole byl v září 2014 druhým rokem. Chlapec nemá sourozence, matka mluví pouze řecky, česky mluví velmi omezeně a otec česky nemluví. Kroužek češtiny pro cizince, který je veden v rámci mateřské školy zdarma, nenavštěvuje.

V červené třídě byla dále sledována dívka H. narozena v říjnu 2008 v České republice. H. je libanonské národnosti. Mateřskou školu navštěvovala v září 2014 třetím rokem, v té době jí bylo pět let a jedenáct měsíců. Má o necelé tři roky mladšího sourozence, který se také učí česky a chodí do stejné mateřské školy. Matka této dívky mluví česky s přízvukem a absolvovala kurz českého jazyka. Otec se také snaží mluvit česky. Dívka navštěvuje kroužek češtiny pro cizince a má doučování českého jazyka i mimo mateřskou školu. V září roku 2015 nastupuje do první třídy základní školy.

V modré třídě byl objektem pozorování chlapec L., který se narodil v dubnu 2009 v České republice, a je čínské národnosti. V době prvního pozorování mu bylo pět let a pět měsíců a mateřskou školu navštěvoval druhým rokem. Chlapec má starší sestru, která chodí na základní školu, ale český jazyk je pro ni také obtížný. Matka i otec se snaží mluvit česky. Chlapec navštěvuje kroužek češtiny pro cizince a v září 2015 nastupuje do první třídy základní školy.

¹ Národnost dívky je česká, ovšem oba rodiče pochází z Libanonu

V modré třídě byla dále pozorována dívka Š., která se narodila v únoru 2010 v České republice a má českou národnost. Oba její rodiče však pochází z Libanonu, český jazyk tedy není jejím mateřským jazykem. V době prvního pozorování jí byly čtyři roky a sedm měsíců a ve škole byla prvním rokem. Dívka má staršího bratra, který navštěvuje první třídu základní školy a rozumí česky, občas se stává tlumočnickem mezi učitelkami a rodiči. Matka i otec se česky dorozumí. Š. nenavštěvuje kroužek češtiny pro cizince.

6.6 Interpretace dat

V této části jsou podrobně popsány jednotlivé pozorované děti v měsíci září 2014 a po půl roce, v měsíci březnu 2015. Popisuje se zde komunikace dětí, jejich dopolední volná hra, řízená výtvarná činnost, kterou učitelé dělají individuálně s dětmi během dopoledne, a řízená činnost. U každé z těchto oblastí je popsán vztah k ostatním dětem ve třídě a k učitelkám. V březnu 2015 byl dětem přečten krátký text pro zjištění porozumění českému jazyku. Příběh „Sluníčko a pampelišky“ je v příloze č. 3.

6.6.1 Pozorování chlapce T. v září 2014

V červené třídě Mateřské školy Havaj byl sledován chlapec T., kterému bylo téměř sedm let. T. navštěvuje školku každý den, přichází zpravidla kolem půl osmé až osmé hodiny ranní a vždy po obědě odchází domů. Do školy ho vodí matka.

T. je samotářský a s ostatními dětmi v kolektivu téměř nekomunikuje. Ke komunikaci dochází až ve chvíli, kdy jde o nějaký spor, například o hračku či stavebnici. Jeho mluva je nesrozumitelná a je velmi těžké mu porozumět. Mluví heslovitě, používá pouze naučené fráze spojené s gesty a s mimikou. Ne všem frázím, které říká, rozumí. Používá například: „Děkuji“, „Prosím“, „Sám“, „Moje“, „E-mama“. V komunikaci používá citoslovce, například „Bum, bum“, při konfliktu mezi ostatními dětmi. Porozumění českému jazyku je pro T. složité. Nechápe významy slov a musí se na něj mluvit pomocí jednoduchých slov a frází.

Chlapec je upnutý na své hračky z domova. Do školy nosí roboty a hračky, s nimiž mluví řecky. Rád prostřednictvím hraček něco ničí a bojí. Tímto jednáním vyvolává spory s ostatními dětmi a s tím spojené obavy ze zničení staveb. T. si téměř nevybírá stavebnice, nejraději si hraje s roboty či auty. Pokud mu aktivitu přidělí učitelka, protože si sám ze stavebnic či puzzlí nevybere, je nesoustředěný. Jeho míra soustředění na danou věc je tak nízká, že často od aktivit utíká. Je tedy opakovaně napomínán. Pokud se jiné dítě chce přidat ke stavění s chlapcem T., dochází opět ke sporům, protože se T. nechce dělit o stavebnice ani hračky.

Ve škole každý den ráno probíhá výtvarná činnost zaměřená na jemnou motoriku. T. chodí do školy mezi prvními dětmi a ráno je mu věnován čas na individuální procvičování manuálních činností. U těchto činností je nesoustředěný, chvátá, aby byl co nejrychleji hotov. Pokud pokyny učitelky nepochopí, či jim neporozumí, pracuje podle svého uvážení dále, což je dalším důvodem častého napomínání. Jsou i činnosti, které ho baví, jako například stříhání.

Řízené činnosti se zpočátku neúčastní, spíše sleduje a ruší ostatní děti. Na pokyny nereaguje a nerozumí jim. Pokud je mu úkol individuálně vysvětlen, T. se zapojí do činnosti a ze splnění úkolů má radost. Jeho pozornost je ale na nízké úrovni. Při cvičení ruší ostatní děti, skáče a například místo cvičení si hází s kroužkem či staví z molitanových kostek. Při některých hrách či hudebně pohybových činnostech sleduje ostatní děti a reaguje podle nich. V oblasti sebeobsluhy je samostatný.

6.6.2 Pozorování dívky H. v září 2014

V červené třídě byla dále sledována dívka H., které v době prvního sledování bylo téměř šest let. H. navštěvuje školu každý den, přichází po osmé hodině a odchází po poledním odpočinku. Dívku vodí do školky matka.

H. je samotářská, česky částečně rozumí i s dětmi komunikuje. Ovšem děti mají problém jí porozumět. H. velmi ráda komunikuje s učitelkami, kterým vypráví své zážitky z domova.

Během volné hry si sama vybere aktivitu, která jí uspokojuje a dokáže se na dlouhou dobu soustředit. Ve stavbě stavebnic je velmi trpělivá, a pokud se k ní někdo připojí, s radostí s ním spolupracuje. V menší skupině dětí spolupracuje i komunikuje a s chlapci i s dívkami se společně věnují zvolené aktivitě. Po dokončení činnosti se všichni domluví na nové aktivitě. Tato menší skupina vznikla odchodem některých dětí na plavání.

Při ranní výtvarné činnosti je soustředěná, pracuje podle pokynů. Pokud si není jistá, zeptá se učitelky, jak má pokračovat. Při řízené činnosti dává pozor, ne vždy přesně pochopí pokyny, ale snaží se napodobovat ostatní děti. Při práci v menších skupinách se snaží reagovat i přes občasné nepochopení. Při cvičení reaguje na pohyby učitelky a snaží se jí napodobit. V oblasti sebeobsluhy je dívka H. samostatná.

6.6.3 Pozorování chlapce L. v září 2014

V modré třídě byl sledován chlapec L. z Číny, kterému v době prvního pozorování bylo pět let a pět měsíců. L. navštěvuje školu každý den, přichází kolem půl osmé a odchází po poledním odpočinku. Do školy ho vodí starší sestra, nebo rodiče.

L. komunikuje s dětmi a má mezi nimi své oblíbence, se kterými spolupracuje. L. se snaží mluvit česky, ale má problémy s pojmenováním a vyjádřením myšlenky či názoru. Je velmi trpělivý a jeho spolupráce s ostatními dětmi není nedostatečnou znalostí jazyka příliš zkomplikovaná. Problematičtější je porozumění českému jazyku ve vztahu s učitelkou. Většinou nepochopí pokynů, je nesoustředěný a na otázky ze strany učitelek neodpovídá. Ve třídě je také holčička z Číny, se kterou mluví čínsky.

Při volné hře si chlapec vybírá, jak již bylo zmíněno, především konstrukční hry. Při této činnosti je soustředěný, trpělivý a cílevědomý. Staví většinou ze stavebnic podle své fantazie a paměti, méně často podle plánek. Důležité je, aby si stavebnici či aktivitu zvolil sám, pokud mu je přiřazena učitelkou, nedokáže se na ni dlouhodoběji soustředit a neuspokojuje ho. Při konstrukčních hrách upřednostňuje spíše samostatnost, ale nevyhýbá se spolupráci s ostatními. U chlapce L. se objevují i námětové hry s ostatními dětmi, kdy všichni komunikují v českém jazyce.

Ranní výtvarnou činnost má rád, baví ho, ale občas musí být učitelkou přinucen. Někdy si bere papíry a kreslí, volná kresba se týká technických věcí, jako aut, robotů, strojů. Problémy má však s pojmenováním toho, co nakreslil, popřípadě i toho, co postavil. U zadaného tématu při kresbě nemá problém, ale musí se mu téma vysvětlit srozumitelně a individuálně.

Při řízené činnosti je výrazně nesoustředěný a narušuje připravené aktivity. Při hudební chvilce téměř nezpívá a vyhledává kontakty s jinými dětmi, se kterými ruší průběh činnosti. Nereaguje na pokyny učitelky, ani se nesnaží řídit se podle dětí. Při běhu rád naráží do ostatních dětí a vyvolává konflikty. V oblasti sebeobsluhy je chlapec L. samostatný.

6.6.4 Pozorování dívky Š. v září 2014

V modré třídě byla dále sledována dívka Š., které v době prvního pozorování bylo něco málo přes čtyři a půl let. Dívka byla ve škole prvním rokem. Školu navštěvuje každý den, přichází kolem osmé hodiny a odchází po obědě. Dívku vodí do školy rodiče, především matka.

Š. je samotářská, nevyhledává kontakty s jinými dětmi. Nekomunikuje téměř vůbec česky a ani nerozumí, což naznačuje gesty. Komunikuje s okolím především mimikou. Při kontaktu s učitelkou opakuje jednotlivá slova, například názvy předmětů, obrázků a podobně. Na otázky učitelky nereaguje. Někdy spolupracuje s holčičkou z Číny a komunikace mezi nimi probíhá neverbálně. Česká slova se objevují pouze výjimečně, a to jak od dívky Š., tak od dívky z Číny.

Při volné hře si Š. vybírá hračky sama a je u nich soustředěná. Volí si dřevěné pomůcky zaměřené na matematické představy a hračky na námětové hry. Při volné hře si hraje samostatně, popřípadě s holčičkou z Číny. Pokud dívka z Číny není přítomna, snaží se hrát si v blízkosti ostatních dívek a proniknout do jejich kolektivu a hry.

Výtvarnou činnost má ráda a kreslí a tvoří i samostatně. Práci na zadané téma musí učitelka individuálně a jednoduše vysvětlit. Dívka je při činnosti soustředěná a trpělivá. Při řízené činnosti často nerozumí pokynům, ale snaží se napodobovat ostatní. Při zpěvu opakuje části slov, snaží se zopakovat, co slyšela. Je velmi aktivní, hlásí se při otázkách učitelky, ale neodpovídá. Od některých aktivit utíká a neuklízí po sobě hračky. V oblasti sebeobsluhy není příliš samostatná, problémy jí dělá oblékání.

6.6.5 Pozorování chlapce T. v březnu 2015

Chlapci T. bylo v době druhého pozorování sedm let a dva měsíce. Komunikace se v mnohém zlepšila, došlo hlavně k rozšíření slovní zásoby. Kontakty s ostatními dětmi však nevyhledává. Je spíše samotářský, ve třídě má jednoho svého oblíbeného kamaráda, chlapce pocházejícího z Ruska. Rád komunikuje s učitelkou, reaguje na otázky a i přes časté nepochopení se snaží odpovídat. V jeho řeči se začínají objevovat krátké věty, ale neumí používat slovesa, ta nahrazuje citoslovci. Například místo „Pavel bouchá“ říká „Pavel bum, bum“. Výslovnost je však stále neobratná, chlapec neskloňuje ani nečasuje a je mu velmi špatně rozumět.

Při volné hře si vybírá pomůcky buď samostatně, nebo mu jsou učitelkou přiřazeny stavebnice či puzzle. Stále nedokáže spolupracovat a dělit se o stavebnice či hračky s jinými dětmi. Vyhledává konfliktní situace, při kterých reaguje přehnaně. Míra soustředění je na vyšší úrovni, chlapec je při konstrukci trpělivý, od aktivit neutíká.

Během výtvarné činnosti je důležité mu zadané téma důsledně a individuálně vysvětlit. Je soustředěný, ale chvátá, aby byl výsledek co nejrychleji hotov. Do řízené činnosti se zapojuje, snaží se reagovat na pokyny, kterým ne vždy rozumí. Jsou aktivity, při kterých dokáže být soustředěný a uspokojují jeho potřeby. Při většině řízených činností se snaží napodobovat ostatní, například při tělovýchovné chvilce, avšak do hudebních aktivit se zapojuje minimálně.

U T. byla provedena aktivita zaměřená na porozumění českému jazyku a na čtenářskou gramotnost. Byl přečten krátký text, na základě kterého byly položeny otázky vztahující se k příběhu. Chlapec působil soustředěně, bohužel se však potvrdilo, že českému jazyku nerozumí. T. nedokázal odpovědět na otázku týkající se postav v příběhu, kterými byly slunce a koza. Následovně bylo zjištěno, že chlapec neví, co je to slunce a až po opětovném stručném vysvětlení učitelkou hoch pochopil význam textu a začal vyjadřovat radost. Výjimečně se nesoustředí na činnost a ruší, ale po napomenutí učitelky se do aktivity opět zapojí.

6.6.6 Pozorování dívky H. v březnu 2015

H. bylo v době druhého pozorování téměř šest a půl let. Komunikace s okolím se výrazně zlepšila a došlo ke zvýšení slovní zásoby. Dívka se začlenila do kolektivu ostatních, spolupracuje a komunikuje s mírným přízvukem. Každou odpověď promýšlí, připravuje. Snaží se vytvářet správný slovosled vět. Komunikace s učitelkou se snížila, více vyhledává kontakty mezi svými vrstevníky. Pokynům pouze výjimečně neporozumí.

Během volné hry si H. často hraje s ostatními dívkami, v tomto případě převládají hry námětové. Pokud pracuje samostatně, vybírá si stavbu puzzlí či malování. Nebrání se pomoci ze strany ostatních, naopak je spolupráci otevřena a aktivitu řeší společně s ostatními.

Při řízené výtvarné činnosti je soustředěná, trpělivá, při kresbě se věnuje detailům. v řízené činnosti, až na výjimky, pokynům rozumí, zapojuje se do kolektivu, spolupracuje s ostatními dětmi i učitelkou. Soustředí se na danou aktivitu a zvládá reagovat na zadané otázky a pokyny.

Pro ověření, že dívka rozumí českému jazyku, byla připravena individuální činnost z oblasti čtenářské pregramotnosti. Dívce byl přečten krátký text, ke kterému bylo položeno několik otázek. Posléze měla shrnout, co se v příběhu událo. Dívka text pochopila a s minimální pomocí odpovídala na položené otázky. Při shrnutí textu bylo jasné, že příběhu porozuměla.

6.6.7 Pozorování chlapce L. v březnu 2015

V době druhého pozorování bylo L. téměř 6 let. Komunikace se zlepšila, částečně i slovní zásoba, avšak L. je spíše samotářský. Komunikuje s kamarády, ale ne příliš často. Přetrvávají problémy s porozuměním a pojmenováním věcí a jevů. Komunikace je doprovázena gesty. Stále se objevuje čínský jazyk při komunikaci s dívkou z Číny.

Při volné hře převládá samostatná konstrukční hra. Chlapec si aktivity volí sám a dokáže se při nich soustředit, soustředění je výrazně dlouhé. Nebrání se spolupráci ze stran ostatních, objevují se i hry s vrstevníky. Většinu staveb tvoří sám. V kolektivu s ostatními dětmi spolupracuje a komunikuje.

Do řízené výtvarné činnosti se nechce moc zapojovat, ale po pokynu učitelky se zapojí. Je důležité mu individuálně sdělit zadání úkolu. Pokud je úloha pro L. zajímavá, dokáže se soustředit a být trpělivý. Během řízené činnosti přetrvávají problémy s porozuměním pokynů. Vyrušuje, a i přes někdy opakované napominání ze strany učitelky se nedokáže soustředit na aktivitu.

U chlapce L. byla provedena aktivita na zjištění porozumění řeči a literárního textu. Chlapec působil soustředěně, ale občas se ptal na otázky nesouvisející s textem. Po přečtení krátkého textu byla L. položena otázka, zda ví, jaké postavy vystupovaly v příběhu a co se v příběhu událo. Věděl, že v příběhu bylo Sluníčko, kozu si však nevybavil, protože netušil, jak vypadá a co to koza je. Ději příběhu také neporozuměl a až po převyprávění děje učitelkou zjistil pointu příběhu. Chlapec tedy částečně vnímá, ale pouze slova, kterým rozumí a při kterých se mu vyvolávají určité představy. Na otázky, na které neznal odpověď, neodpovídal a nereagoval.

6.6.8 Pozorování dívky Š. v březnu 2015

Š. bylo v době druhého pozorování pět let a jeden měsíc. Zvýšila se slovní zásoba dívky, rozvinula se celková komunikace s okolím. Dívka se snaží gramaticky správně vyslovovat, ale přetrvává přízvuk. Komunikuje s učitelkou, vypráví o hračkách, se kterými si hraje. Š. většinu času tráví s dívkou z Číny, se kterou mluví česky.

Při volné hře si vybírá hračky k námětové hře, výjimečně konstrukční stavebnice. Spolupracuje s dívkou z Číny, s ostatními dětmi v kolektivu neudrží trvalejší vztahy a spolupráce není příliš častá. Objevuje se i samostatná hra.

Během řízené výtvarné činnosti přetrvává soustředění a trpělivost. Důležité je individuální zadání úkolu. Během řízené činnosti je Š. aktivní, snaží se porozumět pokynům. Pokud neporozumí, napodobuje ostatní děti. Na otázky reaguje, ale ne vždy odpovídá k tématu, což souvisí s neporozuměním otázek. V oblasti sebeobsluhy je již samostatná.

Pro ověření porozumění řeči byl dívce H. přečten krátký literární text. Při čtení učitelkou byla trpělivá a soustředěná. Po položené otázce se vždy usmála a odpověděla, že neví. Nedokázala ani říci hlavní postavy příběhu. Po následném shrnutí s učitelkou pochopila spojitosti a děj příběhu. Při opětovném zeptání se na děj příběhu již komunikovala a snažila se interpretovat to, co učitelka vyprávěla. Dívka tedy částečně rozumí, ale jsou důležité jednoduché věty a pokyny. Problematické je pro ni také pojmenování věcí, zvířat a děje.

6.7 Shrnutí pozorovaných dětí

Dvě pozorované děti, T. a L. navštěvovaly mateřskou školu v září druhým rokem. Z pozorování bylo zjištěno, že u dívek byl zaznamenán vyšší a výraznější postup v oblastech komunikace a socializace než u chlapců. H. navštěvovala školu třetím rokem a byl u ní sledován nejvýraznější pokrok ze všech sledovaných dětí. H. se začlenila do kolektivu ostatních dětí, zlepšila se její komunikace s okolím, ale především už dokáže ve většině případů porozumět českému jazyku. Tato dívka zvládla během půl roku výrazné pokroky v jazykové oblasti, mluví s mírným přízvukem, ale se správnou stavbou věty. I v socializaci došlo k pokroku, v září 2014 dívka spolupracovala s ostatními spíše výjimečně a v březnu 2015 již byla součástí kolektivu svých vrstevnic. Při řízené činnosti byl pozorován výrazný postup, kdy jen výjimečně neporozuměla pokynům. Pokud se s dívkou bude i nadále individuálně pracovat podle jejích potřeb, především v oblasti jazykového rozvoje, nebude mít na základní škole, kam nastupuje v září roku 2015, výraznější problémy. Dívka je schopna nastoupit v září do první třídy.

U chlapců nebyl sledovaný pokrok tak výrazný. U T. se sice zvýšila míra soustředění, pokrok byl zaznamenán i ve vývoji řeči. Avšak řeč je v porovnání k jeho věku na nízké úrovni a i v budoucnu bude mít obtíže s učením českého jazyka. Ani oblast socializace není u T. příliš rozvinuta. Nenavazuje téměř žádné vrstevnické vztahy, pokud ano, tak na základě konfliktních situací. V kolektivu se přátelí pouze s chlapcem z Ruska, kterému je pět let a který česky vůbec nekomunikuje a nereaguje na pokyny. I přes viditelný pokrok je T. stále na nízké úrovni adaptace do českého prostředí a není pro něj snadné se vyrovnat s novým jazykem. T. tráví v mateřské škole pouze dopoledne, což je možná jednou z příčin nedostatečné socializace a nedostatečného rozvoje komunikačních dovedností.

U chlapce L. je také viditelný mírný pokrok, především v oblasti rozvoje komunikace. Chlapec L. byl socializován již v době prvního pozorování, a proto v této oblasti nedošlo k téměř žádným změnám. V komunikaci je výrazným problémem neporozumění a to i přes velký pokrok ve výslovnosti a v rozvoji slovní zásoby. S neporozuměním úzce souvisí chlapcova nesoustředěnost a částečně i nezáměr v průběhu některých aktivit. Podle vyhodnocení pozorování není vhodné u L. nastoupení do první třídy základní školy a měl by být doporučen odklad školní docházky z důvodu nedostatečně rozvinutých komunikačních schopností v českém jazyce.

U dívky Š., která byla v době prvního pozorování v mateřské škole prvním rokem, byl viditelný neočekávaně výrazný pokrok. Došlo k jazykovému rozvoji v oblasti slovní zásoby, ale také v komunikaci s okolím, tedy dětmi i učitelkou. Socializace se rozvinula méně, ale pokrok je zde také viditelný. Předpokladem je, že se zařazení do kolektivu bude stále a rovnoměrně zlepšovat se zlepšením komunikační schopností.

Děti cizinců se během prvních měsíců v mateřské škole učí nápodobou, které využívají i při neporozumění pokynům a řeči ostatních. U žádného ze sledovaných dětí nedošlo ke stagnaci, ale naopak. U všech pozorovaných dětí se situace zlepšila, u některých výrazně, u jiných méně výrazně. K pokroku došlo v oblasti komunikačních schopností a částečně i v socializaci. Socializace společně s adaptací je podle výsledků pozorování úzce spjata s rozvojem komunikace v jazyku dané řeči, v tomto případě s českým jazykem. Většina dětí nekomunikovala s dětmi s odlišným mateřským jazykem právě proto, že od nich nedostávala odpovědi na otázky a tyto děti během her nijak nekomunikovaly s okolím. Z pozorování je patrné, že vzdělávání dětí cizinců v mateřské škole napomáhá jejich adaptaci do českého prostředí a zároveň se u těchto dětí rozvíjí komunikační schopnosti.

6.8 Komunikace učitelů s dětmi s odlišným mateřským jazykem

Podle publikace METY, o.p.s. mají učitelé s dítětem komunikovat podle individuálních dovedností a schopností jedince. Na začátku je při komunikaci s dítětem s odlišným mateřským jazykem vhodné vytvořit kartičky, které dítěti přibližují nadcházející činnost. Je důležité jednat pozvolna a nenutit dítě do konverzace. Učitel by měl mluvit nahlas, co nejjednodušeji, srozumitelně s výraznou artikulací a spisovnou češtinou. Jednoduchost je u dětí důležitá k porozumění a naučení se významů frází a slov. Například při pokynu „Děti, uklízíme.“ nebo „Svačina“ je srozumitelnost lepší než při dlouhém souvětí. Vhodná je také správná intonace hlasu, důsledné oddělování a vyslovování jednotlivých slov a opakování každý den stejných výrazů a slovních spojení. Důležité je, aby dítě porozumělo významu slov, zapamatovalo si jednotlivé fráze či výrazy a zkoušelo je samo používat. Při komunikaci mohou učitelé propojovat kontakt s dítětem s projevy neverbální komunikace například gesty, mimikou, pohyby těla a pohyby a výrazem očí. U dětí by se mělo zjišťovat, zda našim pokynům rozumí a podle toho s nimi dále pracovat. Pro navázání kontaktu s dítětem se může učitel naučit pár slov v rodném jazyce dítěte, čímž získá jeho důvěru. [19]

Pokud je ve třídě dítě s odlišným mateřským jazykem, je vhodné, aby učitel těmto dětem přizpůsobil vzdělávací obsah, například zjednodušením činností či názornými ukázkami při výtvarných a praktických činnostech. Pro děti cizinců je vhodné časté střídání aktivit a současně jejich komentování spojené například s projevy neverbální komunikace, například gest, nebo názorných obrázků. V neposlední řadě je důležitý individuální přístup, individuální vzdělávací plán dítěte a trpělivost učitele. [19]

U učitelek v Mateřské škole Havaj bylo vyzorováno, že k dětem cizinců přistupují individuálně, zejména při výtvarné činnosti a během volné hry. Při těchto aktivitách byl dětem věnován dostatek pozornosti a učitelky se snažily s dětmi komunikovat o aktuální činnosti. Popisovaly dětem jednotlivé předměty, jejich názvy a činnost, kterou děti prováděly s pomůckami či hračkami. Výtvarná činnost byla v modré třídě realizována ve větších skupinách, ale dětem s odlišným mateřským jazykem bylo vše důsledně popsáno a vysvětleno. Ve většině případů zadání práce děti pochopily. V zelené třídě byl kladen větší důraz na individuální tempo těchto dětí, učitelka vždy seděla vedle dítěte a pracovala krok po kroku s ním. V průběhu činnosti také názorně předváděla činnost s komentářem.

Učitelky se s dětmi snažily komunikovat srozumitelně, co nejjednodušeji a s důrazem na výraznou artikulaci při prvotním neporozumění. Děti často po učitelkách pokyny opakovaly a tím si je zapamatovaly v souvislosti s určitou činností či předmětem. Ani v jedné ze tříd s dětmi nekomunikovaly prostřednictvím obrázků, což by některé situace usnadnilo, především v září u nově příchozích dětí.

Řízená činnost nebyla dětem cizincům téměř vůbec přizpůsobená a často docházelo k nesoustředění a neporozumění ze strany dětí jiné národnosti. V zelené třídě byla pozorovaná občasná snaha začlenit děti do kolektivu prostřednictvím úkolů ve skupinách, avšak vzhledem k neporozumění nebyla spolupráce příliš úspěšná. V modré třídě paní učitelka věděla, že někteří jedinci zadané činnosti nerozumí, avšak jednala s nimi jako s ostatními dětmi, tedy napomenutím. Ve většině případů se tito jedinci zapojili nápodobou ostatních dětí či učitelky.

Ve škole probíhá kroužek výuky českého jazyka pro děti cizinců, který je bezplatný. Tento kroužek má dvě varianty a to pro začátečníky a pokročilé. Na kroužku učitelka individuálně pracuje s maximálně deseti dětmi. Kroužek je zaměřen na rozvoj komunikace v českém jazyce mezi dětmi i učitelkou. Při sledování jedné z prvních hodin se děti nejdříve vzájemně představovaly, protože byly z různých tříd, a učitelka se je snažila vést k odpovědi v celých větách. Děti měly za úkol říci, jak se jmenují, jak se jmenuje jejich kamarád, jaké má kdo oblečení, či jak se jmenuje kamarád, který sedí vedle. Hodina byla vedena přirozeně a nenásilně. Pokud dítě nerozumělo, učitelka vše ještě jednou klidně a artikulačně výrazně zopakovala. Děti dostávaly i jednoduché úkoly na doma, jako zopakování básničky, kterou se naučily na hodině, nebo kresbu svého kamaráda ze třídy. Aktivity byly učitelkou vhodně zvoleny, přiměřeně věku ale i komunikaci dětí. Činnosti byly střídány a všichni účastníci byli klidní a soustředění.

6.9 Rozhovor s ředitelkou školy

Rozhovor s ředitelkou školy byl orientován na zjištění vzdělání učitelů Mateřské školy Havaj v oblasti práce s dětmi s odlišným mateřským jazykem. Paní ředitelce byly pokládány osobní otázky zaměřené na její vzdělání a praxi v mateřské škole a otázky související s problematikou dětí cizinců (příloha č. 2).

Paní Havlová má vystudovanou střední pedagogickou školu a v oboru předškolního vzdělávání působí již třicet pět let. Před vstupem na pozici ředitelky Mateřské školy Havaj, kde působí sedm let, pracovala v jiném předškolním zařízení.

Už při příchodu na pozici ředitelky do Mateřské školy Havaj byly do školky umisťovány děti cizinců ve velkém počtu. V současnosti je celkový počet dětí sto, z nichž třicet šest má odlišný mateřský jazyk. Ve škole převládá ukrajinská národnost. Do školy se hlásí jak děti cizinců předškolního věku, tak i děti mladší.

Podle paní ředitelky přistupují učitelé ke všem dětem stejně bez ohledu na národnost či znevýhodnění a ze strany učitelů se nikdy nesesetkala s předsudky při práci s dětmi s odlišným mateřským jazykem. Všichni pedagogové mají vzdělávací kurzy zaměřené na oblast multikulturní výchovy a na práci s dětmi cizinců prostřednictvím grantů, které zprostředkovává zřizovatel školy, tedy městská část Praha 13. Kurzy byly organizovány společností META. Vztahy se zřizovatelem v oblasti vzdělávání dětí s odlišným mateřským jazykem jsou na velmi dobré úrovni a paní ředitelka je vzdělávání učitelů v tomto směru otevřená.

Mateřská škola během působení paní Havlové na pozici ředitelky nežádala o asistenty pedagoga pro děti cizinců. Ve škole jsou přítomni dva osobní asistenti pro děti s handicapem, nikoli pro cizince. Při přijímání dítěte cizince do mateřské školy je žádán pas rodičů, nebo dítěte a povolení k pobytu nad 90 dní. Dítěti je následně vypracován individuální plán vzdělávání. v komunikaci s rodiči během přijímání dětí se paní ředitelka dosud nesesetkala s výrazným problémem. Vždy se s rodiči domluvila bez přítomnosti tlumočnicka.

Mezi problémy a rizika, na které ředitelka školy naráží v souvislosti s dětmi cizinců, patří především očkování. Děti cizinců často postrádají povinná očkování a většina dětí zde vůbec nemá svého pediatra. Dalším problémem je, že učitelky a ředitelka musí rodiče upomínat na konec povolení k trvalému pobytu dítěte v České republice.

7 Diskuse

Z uskutečněného pozorování v Mateřské škole Havaj vyplývá, že sledovaní jedinci se během doby výzkumného šetření zlepšili v oblasti rozvoje jazykové komunikace. Pokrok byl viditelný u všech pozorovaných dětí s odlišným mateřským jazykem. V případě že dítě dokázalo srozumitelně komunikovat v českém jazyce, ostatní děti ho přijaly do kolektivu a častěji s ním společně komunikovaly. Z toho vyplývá, že se socializací dětí do prostředí mateřské školy je úzce spjata oblast komunikace.

Pokud se zaměříme na vztah dítěte a učitelky, adaptace byla jednodušší z důvodu snahy učitelky začlenit dítě do kolektivu. Učitelka byla jedním z prvních ve třídě, která se s dítětem snažila komunikovat a jednat s ním individuálně podle jeho potřeb. Dítě navazovalo s učitelkou úzký citový vztah a v prvních měsících školy docházelo mezi nimi k častější komunikaci. Jestliže u dítěte došlo k pokroku v komunikační oblasti, došlo k posunu i v oblasti socializace do kolektivu vrstevníků. Jedinci s odlišným mateřským jazykem, kteří se naučili konverzovat a používat český jazyk, začali komunikovat i s ostatními dětmi ze třídy. Potřeba komunikace s dospělým, tedy učitelkou, byla postupně nahrazena komunikací se stejně starými jedinci.

Jedním z faktorů, které ovlivnily adaptaci dítěte, byla rodina. Jestliže se rodina snažila začlenit a přizpůsobit se české společnosti, dítě se také lépe a rychleji adaptovalo do prostředí mateřské školy i okolní společnosti. V případě chlapce T., jehož matka ani otec česky téměř nemluvili i přes několikaletý pobyt v České republice, byl v oblasti komunikace, socializace i adaptace pouze malý pokrok.

Dalším z důležitých faktorů adaptace byla role a osobnost učitele v přístupu k dětem s odlišným mateřským jazykem. Učitelé se snaží přistupovat k dětem cizinců individuálně, ovšem během řízené činnosti je velmi těžké přizpůsobit aktivity současně dětem s odlišným mateřským jazykem i ostatním. Vzhledem k vysokému počtu dětí připadajícím na jednu učitelku je velmi náročné s dětmi cizinců individuálně pracovat během řízené činnosti.

Podle jedné ze stanovených hypotéz byla předpokladem nedostatečná vzdělanost učitelů v oblasti multikulturní výchovy. Tato hypotéza byla rozhovorem s ředitelkou Mateřské školy Havaj a pozorováním učitelů vyvrácena. Bylo by však vhodné se zabývat stejnou výzkumnou otázkou ve všech mateřských školách a zahrnout předmět multikulturní výchovy se zaměřením na vzdělávání dětí cizinců do programu Učitelství pro mateřské školy na univerzitách a na středních pedagogických školách.

Při porovnávání jednotlivců je důležité respektovat jejich zvláštnosti a individuální přizpůsobení se nové kultuře. Vše, co musejí děti s odlišným mateřským jazykem zvládnout, je náročné a ne každý se se změnami vyrovnává lehce. Každý člověk je jedinečná osobnost a má jinou povahu a charakter. To, co někomu může trvat pár měsíců, jinému trvá roky. Toto by měli mít učitelé na paměti nejen při práci s dětmi cizinců.

8 Závěr

Bakalářská práce byla zaměřena na vzdělávání dětí s odlišným mateřským jazykem v prostředí mateřské školy. V teoretické části byla popsána aktuální situace související se vzděláním dětí s odlišným mateřským jazykem. Bylo zde ověřeno údaji z Českého statistického úřadu, že cizinců v České republice přibývá a dále zde byly popsány legislativní dokumenty, jež se vztahují ke vzdělávání dětí cizinců.

V praktické části byly zvoleny metody kvalitativního výzkumu a to pozorování vybraných dětí v Mateřské škole Havaj a rozhovor s ředitelkou této školy. Podle cíle mělo být sledováno, jak se děti cizinců adaptují a socializují v prostředí mateřské školy. Dále mělo být prozkoumáno, jak učitelé komunikují a pomáhají dětem s odlišným mateřským jazykem v oblasti socializace. Cíle považuji za splněné. Adaptace a socializace dětí s odlišným mateřským jazykem úzce souvisí s rozvojem komunikačních schopností jazyka dané kultury, ale také s přístupem učitele k těmto dětem. Učitelé pracovali s dětmi cizinců individuálně a přizpůsobovali komunikaci jejich možnostem a schopnostem.

Výchozím předpokladem bylo, že děti budou mít problémy se začleněním a komunikací v kolektivu a dále že učitelé nejsou dostatečně vzděláni v oblasti multikulturní výchovy. Obě předpokládané hypotézy byly vyvráceny. U všech čtyř pozorovaných dětí došlo během půl roku k rozvoji komunikace a u většiny i ke zlepšení situace v oblasti začlenění se do kolektivu. Jak bylo zjištěno prostřednictvím rozhovoru s ředitelkou školy, ale i pozorováním, učitelé byli dostatečně vzděláni v oblasti multikulturní výchovy.

Výsledky pozorování z Mateřské školy Havaj by mohly být porovnány s jinou mateřskou školou, čímž bychom ověřili předpokládané hypotézy i v jiném předškolním zařízení. Práce by mohla být dále rozpracována na podrobnější pozorování dětí s odlišným mateřským jazykem.

9 Seznam použitých informačních zdrojů

- [1] PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova: Příručka (nejen) pro učitele*. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-866-2.
- [2] PRŮCHA, Jan. *Interkulturní psychologie*. Praha: Portál, 2004. ISBN 978-80-7367-709-1.
- [3] ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9.
- [4] ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-182-2.
- [5] Česká republika. Zákon o sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011. In: 296/2009 Sb. 2009. Dostupné z: [http://www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/zakon_o_scitani_lidu_domu_a_bytu_v_roce_2011/\\$File/z296_09_sldb2011.pdf](http://www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/zakon_o_scitani_lidu_domu_a_bytu_v_roce_2011/$File/z296_09_sldb2011.pdf)
- [6] Český statistický úřad. *Cizinci: Počet cizinců* [online]. 2014 [cit. 2015-02-10]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu
- [7] Český statistický úřad. *Cizinci v ČR 2012* [online]. 2012 [cit. 2015-02-10]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/kapitola/1414-12-r_2012-0900
- [8] Zahraniční vzdělávací systémy: Databáze kompatibility vzdělávacích systémů. *Inkluzivní škola.cz* [online]. 2014 [cit. 2015-03-29]. Dostupné z: <http://www.inkluzivniskola.cz/kdo-jsou-nove-prichozi/zahranicni-vzdelavaci-systemy>
- [9] Česká republika. Listina základních práv a svobod. In: 2/1993 Sb. 1992. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>
- [10] Česká republika. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. (školský zákon). In: 561/2004 Sb. 2004. Dostupné z: <http://aplikace.msmt.cz/Predpisy1/sb190-04.pdf>
- [11] Česká republika. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte. In: 104/1991 Sb. 1989. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/kriminalita-na-detech-umluva-o-pravech-ditete-pdf.aspx>

- [12] *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2001. ISBN 80-211-0372-8.
- [13] *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2004. ISBN 80-870-0000-5.
- [14] Česká republika. Vyhláška o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. In: *73/2005 Sb.* 2005. Dostupné z: http://www.msmt.cz/uploads/soubory/sb020_05.pdf
- [15] *Stanovy občanského sdružení: META o.s.- Sdružení pro příležitosti mladých migrantů*. 2004. Dostupné z: http://www.meta-ops.cz/sites/default/files/stanovy_meta_2009.pdf
- [16] *META: společnost pro příležitost mladých migrantů* [online]. 2014 [cit. 2015-03-14]. Dostupné z: <http://www.meta-ops.cz/>
- [17] *Inkluzivní škola.cz* [online]. 2009 [cit. 2015-03-14]. Dostupné z: <http://www.meta-ops.cz/>
- [18] GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výskumu*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, 2008. ISBN 978-80-223-2391-8.
- [19] *Děti s odlišným mateřským jazykem v mateřských školách* [online]. Praha: META, o.p.s., 2014 [cit. 2015-03-30]. Dostupné z: http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/deti_s_odlisnym_matersky_m_jazykem_v_ms_meta_0.pdf

10 Seznam příloh

Příloha č. 1- Fotografie prostorů Mateřské školy Havaj

Příloha č. 2- Otázky pro rozhovor s ředitelkou školy

Příloha č. 3- Příběh „Sluníčko a pampelišky“